

פרק א תניא [בספ"ג דנדה] משביעים אותו תהי צדיק ואל תהי רשע ואפיי כל העולם

מ"מ, הגהות והערות קצרות - עם פענוחים

ליקוטי פירושים

תניא בספ"ג דנדה: (ל:) - בנדה שם, המאמר "משביעים אותו" הוא דרשתו של רבי שמלאי¹, ולא ברייתא ("תניא"). אבל ביבמות עא: איתא (על המאמר שבנדה שם) "והתניא כיון שיצא כו", שזוהי ברייתא. - והעיר בזה שם על הגליון². בקצור תניא להצ"צ³ נשנה איזה פעמים "הברייתא" ברייתא⁴.

תניא: הפירוש הפשוט ד"תניא" הוא מלשון לימוד - לימוד פנימיות התורה. וי"ל שכוונת אדה"ז להדגיש שנוסף על התועלת שבלימוד ספר התניא בנוגע לכללות עבודת ה' (שזהו תוכן הספר - "מיוסד על פסוקי כי קרוב וגו' לבאר היטב איך הוא קרוב מאד כו"), יש בו גם ולכל לראש גודל העילוי דלימוד פנימיות התורה², שהיא "מצוה³ רמה ונשאה . . כמ"ש⁴ וידעת היום כו' דע את אלקי אביך כו'".

(מס"ה תשי"ז ח"ב ע' 501 הערה 85 והנסמן שם)

ולהעיר מעירובין קד, א "והתניא כשהוא מרדה כו' הדר אוקים רבא אמורא עלי' ודרש כו' כשהוא מרדה כו", היינו, שדבר שנשנה בברייתא ("והתניא") אמרו רבא כ"דרש" שלו, ועד"ז בנדו"ד, שדבר שנשנה בברייתא, אמרו ר' שמלאי כדרש שלו - אף שיש לחלק, דשם (בדרשתו של רבא בעירובין) הוסיף על הברייתא: "כך אמרו משום ר' אליעזר", ולכן לא אומר "והתניא" (אבל, אינו דורש זה כדרשה שלו, אלא "כך אמרו משום כו"), משא"כ בנדו"ד שאינו מוסיף על הברייתא. ולהעיר שמצינו בעירובין (מ:): "רב ושמואל דאמרי תרווייהו אין אומר זמן כו", ובירושלמי פסחים פ"ה ה"ה לא הובא מאמר זה בשם רב ושמואל, אלא "תניא אין אומרים זמן כו". - ובמשב"ח⁵ שם, שבירושלמי אומר תניא גם אדברי אמורא.

תניא בספ"ג דנדה: בהתחלת ספר התניא נרמז ביטול (סוף הגלות⁵: "תניא" - אף שהגירסא הנפוצה היא "דרש ר' שמלאי" - כידוע⁶ שיש קליפה שנקראת בשם "תניא" שמנגדת ללימוד רזין דאורייתא (לימוד שעל-ידו מקרבים את הגאולה), ובפתיחה זו ("תניא") נתכווין רבינו הזקן להחליש ולבטל קליפה זו, ובמילא, לקרב ולהביא בפועל את הגאולה. "בספ"ג" - רומז לסוף גלות השלישי⁷. "דנדה" - כידוע⁸ שבזמן הגלות נמשלו ישראל לנדה ליטרה לבעלה.

(ס"ה"ש תנש"א ח"א ע' 189 הערה 113)

לעיין בבית רבי⁶.
שמעתי מאמור"ה הרה"ג והרה"ח שליט"א: תניא ר"ת תודה נזיר יא' (נדה עב:)⁷.

משביעים: כ"ה ("משביעים", ולא כבגמרא "משביעין") בע"י שם.

בספ"ג דנדה: שמעתי מפעלדמאן ששמע בשם ר' הלל מפאריין: דוקא עתה נתגלה התניא, כי זהו (הזמן שבו נתגלה התניא הוא בבחינת) "ספ"ג דנדה": "סוף פרק ג" - כיון שג' פרקים יש ברגל (עיין ערכין יט' ע"ב⁸), נמצא שסוף פרק ג' (שברגל) הוא העקב, ו"ספ"ג דנדה" - רומז על זמן הגלות, שישאל בגולה לנדה היתה (איכה א' ח'), וא"כ הוא עקבתא דמשיחא. וזהו הרמז ב"תניא בספ"ג דנדה" - שספר התניא נתגלה בספ"ג דנדה, בסוף זמן הגלות, עקבתא דמשיחא.

(לקו"ש חכ"ז ע' 280 הערה 34)

משביעים אותו: פי' בדא"ה מלשון שובע. ואפ"ל הכרת הפי' - שאין הקב"ה בא בטרוניא וכו"⁹, וכיון שנותן

1) נצבים ל, יד. 2) ולהעיר, שבהתחלת ספר התניא (ובדפוס התניא - שסודרו ע"פ הוראת רבותינו נשיאינו, החל מהדפוס הראשון ע"י אדה"ז בעצמו - בסיומו של העמוד הראשון) מדובר אודות חומר הענין דביטול תורה, ומרובה מדה טובה כו'. 3) תניא קו"א קנו, ב. 4) ואתחנן ד, לט. דברי הימים א-כח, ט. 5) ראה גם ב"מ"מ, הגהות והערות קצרות" כאן. 6) ראה תניא בצירוף מ"מ וכו' ע' טו ואילך. 7) ראה לקו"ש חכ"ז ע' 151. וש"נ. 8) ראה יחזקאל לו, יז ובמפרשים. איכ"ר פ"ה, יז ובכ"מ. 9) ראה קיצורים והערות לתניא ע' נז ואילך. וש"נ. 10) ע"ז ג, סע"א.

1) "דרש רבי שמלאי למה הולד דומה במעי אמו כו' . . וכיון שיצא לאור העולם כו' . . ואינו יוצא משם עד משביעים אותו . . תהי צדיק כו'". 2) "בביתא לא מצאתי, אלא רבי שמלאי דריש הכי בנדה ל: (ומסק, ש"מלת והתניא בעי תיקון ואולי צ"ל והאיתמר"). 3) נדפס בדרמ"צ קצב, סע"ב. קיצורים והערות לתניא ע' א. 4) ולדוגמא: "יקשה על ברייתא שבספ"ג דנדה . . יקשה עוד על הברייתא". 5) פירוש לירושלמי מהרב משה שמעון בן יחזקאל זיווטיץ (רב דקהל יראים בפיטסבורג פא). 6) בבית רבי (ח"א פכ"ז) כותב ש"שמענו שכבר העיר ע"ז אחד מגדולי המנגדים המבקרים ותפס על רבינו בזה . . אבל באמת . . ממנו נעלם הגמ' יבמות (דע"א ע"ב) שהביא שם ממאמר הזה דר"ש וכתוב שם בפירוש והתניא . . ובודאי הוה פסיקא לה להגמ' שזוהו ברייתא ורק ר' שמלאי דרשה בפירקא, וע"כ נקראת שם בנדה על שמו כו'. ועם שהגאון ר"י ברלין . . העיר שם ביבמות על הגליון שתיבת והתניא ט"ס, הנה דברי רבינו נאמנו לנו ביותר, כי מלבד רוח קדשו הנה גם בגאווה ובקיאיותו כמו גדול מכל גדולי האחרונים כי ה' נתן לו חכמה כאחד מגדולי הראשונים . . שוב מצאנו בליקוט תזריע (בתחלתו) שמביא ג"כ מאמר זה דר' שמלאי וכתוב שם ג"כ תניא, ולבש כל ספרי רז"ל זהו בודאי דבר הרחוק מן השכל כו'". ועיי"ש "ע"ד שקרא הספר בשם תניא" - שלא זו בלבד שאפשר לכתוב הלשון תניא, אלא שדייק לכתוב "תניא" דוקא. ובביאור ענין זה ממשיך רבינו לקמן בפנים. 7) ושם (ובפרש"י): "אמר לו רבי אלעזר בן עזרי' לר' אפילו אתה מרבה בשמן כל היום, איני שומע לך (ללמד דבר זה מן המקרא) אלא חצי לוג שמן לתודה ורביעית יין לנזיר ואחד עשר (יא) יום הלכה למשה מסיני" (על פה הוא). וג' ענינים אלה שהם הלכה למשה מסיני - תודה נזיר יא' (יום) - ר"ת תניא. [להעיר שהצד השוה בג' ענינים אלה (תודה נזיר י"א) הוא שהם בחינת בל"ג לשמעלה מהשתלשלות (ראה סודר (עם דא"ח) מד, סע"א ואילך. פיה"מ לאדהאמ"צ פקל"ח ואילך (לענין תודה). לקר"ת אמור לא, ד ואילך. שה"ש לו, ד (לענין נזיר). אוה"ת דברים ע' יט. יהל אור ע' מח (לענין י"א)). ועפ"ז אולי יש לומר שביאור הרמז דר"ת תניא, שתורת החסידות (ספר התניא הוא תושב"כ דתורת החסידות), פנימיות התורה, היא בבחינת בל"ג (ס"ה"מ תש"ה ע' 193). ואולי יש לומר שהרמז הוא גם להענין ד"הלכה למשה מסיני" - שכל הענינים דספר התניא (תושב"כ דתורת חסידות חב"ד, פנימיות התורה, שמן שבתורה) הם (לא מה ש"אתה מרבה בשמן בשמן", שלמד מן המקרא, אלא) בבחינת הלכה למשה מסיני. 8) ושם (ובפרש"י): "משקל רגלי עלי . . ברגל עד הארכובה (ומכאן ולמעלה לא הוי רגל אלא ירך), ורמינהו רגלים פרט לבעלי קבין (מי שנחתך רגלו בפרק ראשון סמוך לשוקו . . פטור מן הראי' דאין לו רגל, אלא לא אקרי רגל אלא עד פרק א' שקורין קביל"א) . . בנדרים אחר לשון בני אדם". ומסיק, ש"מ האי אסתוריא (קביל"א) עד ארעא נחית" (שאינו בה אלא פרק עליון המחברה עם השוק, אבל למטה אין בה פרק אלא מעצם כף רגל הוא). - ולכאורה כוונת רבינו שג' הפרקים שברגל הם: השוק (ש"ע"ד הארכובה" נקרא רגל בלשון בני אדם), פרק עליון של הקביל"א שמחברה עם השוק, וכף הרגל (ולא: הירך, השוק וכף הרגל, כי, מהארכובה ולמעלה לא הוי רגל).

כולו אמרים לך צדיק אתה היה בעיניך כרשע וצריך להבין דהא תנן [אבות פ"ב] ואל

מ"מ, הגהות והערות קצרות – עם פענוחים

לקוטי פירושים

וצריך להבין: התירוץ על זה בפי"ג⁹. ולהעיר מלקו"ת סד"ה ואפו עשר¹⁰.

פ"ב: מי"ג, כפירוש הר"מ (הובא גם ברע"ב) – ש"אל תהי רשע בפני עצמך" היינו ש"לא תחזיק עצמך ברשע, שמתוך כך אתה יוצא לתרבות רעה לגמרי", ורק לפירוש זה קשה ("וצריך להבין") על המאמר דנדה "הי' בעיניך כרשע" מהמאמר דאבות "ואל תהי רשע בפני עצמך" (משא"כ לשאר הפירושים באבות שם" – קושיא מעיקרא ליתא).

שבועה, נותן ג"כ כח לקיימה, וא"כ, ב' הפירושים (שבועה כפשוטה, ומלשון שובע) תלויים זבי"ז.

(ד"שיחות" זוברת ג' ע' 19)

משביעים אותו: ידוע הפי' בדא"ח משביעין לשון שובע⁹. ובאמת זהו ג"כ תוכן ענין דנשבע" לקיים את המצוות, אף שבלאה"כ מושבע ועומד מהר סיני¹⁰.

(אגרות קודש ח"ב ע' סח)

משביעים אותו: "משביעים" הוא גם מלשון שובע, שכולל גם ענין התענוג. ובוה מרומז לימוד פנימיות התורה, טעמי תורה, בחי' התענוג שבתורה, גם לט"ף (שהרי המדובר כאן בתינוק במעי אמו) – לפי ערכם, החל מהתחלת לימוד אל"ף-בי"ת מהאותיות דף-השער או התחלת ספר התניא, כידוע המנהג בזה.

(מסד"ש תשמ"ט ח"ב ע' 620 והערה 90)

משביעים אותו תהי צדיק ואל תהי רשע: צריך להבין: מהו הצורך להשביע את הנשמה – הרי זהו רצונה מצד עצמה, ולאידך, איך מהני השבועה שמשביעין את הנשמה – להגוף ונה"ב שאינם ברשותה, והלא אין אדם מקנה דבר שאינו ברשותו (כפי שמדייק הצ"צ¹¹)?

והביאור בזה"י – שהצורך בשבועה הוא משום שבהתלבשותה בגוף ונה"ב אפשר שיעלימו ויסתירו על הנשמה (ובפרט שרש נה"א הוא בתיקון, ושרש נה"ב בתהו שקדם לתיקון), ולכן משביעין את הנשמה על זה, שענין השבועה (שמקשר עצמותו בזה, עצם הנפש שלמעלה מרצון, וע"ד מ"ש"י" בי נשבעתי", בי בעצמותי, דקאי על בחי' עתיק"י) הוא המשכת שרש הנשמה כמו שהיא מושרשת בעצמות אוא"ס (למעלה מתהו ותיקון), ועי"ז תוכל גם בהתלבשותה בהגוף ונה"ב להתגבר עליהם, ולעבוד עבודתה בסוד מרע ("אל תהי רשע") ועשה טוב ("תהי צדיק") – כיון שמצד שרש הנשמה כמו שהיא מושרשת בעצמות אוא"ס נעשים גם הגוף ונה"ב ברשותה של הנשמה, כי, זה שהנשמה והגוף ונה"ב הם שני ענינים (ששרשם מתיקון ותהו) הוא בבחינת הגילויים, אבל מצד גילוי עצמות אוא"ס (שלמעלה מתהו ותיקון) נעשים גם הגוף ונה"ב ברשותה של הנשמה, כי כוונת התהוותם מלכתחילה היא שיתבררו ע"י הנשמה (כשם שהכוונה בבנין וסתירת התהו היא שיהי' בירור התהו ע"י התיקון)¹².

ויש להוסיף ולקשר זה עם הפירוש ד"משביעין" מלשון שובע¹³ – דיש לומר, ש"משביעין" לשון שבועה הוא המשכת שרש הנשמה כמו שמושרשת בעצמות אוא"ס, ו"משביעין" לשון שובע הוא ששרש הנשמה יומשך ויתגלה בהנשמה כמו שיוצאת ונמשכת משרשה בעצמות אוא"ס – הן בהיותה בגילוי למעלה וגם בהתלבשותה בגוף ונה"ב (לצורך העבודה בפועל)¹⁴, בדוגמת שביעה כפשוטה שהמאכל משיב את האדם. וזהו ש"משביעין" לשון שובע הוא נתינת כח¹⁵ – כי, רק עי"ז שהמשכה דשבועה באה באופן של שביעה, יש כח להנשמה להתגבר על הגוף ונה"ב ולפעול בהם הבירור והזכך.

(סד"ש מלקט ח"ג ע' רצה ואילך)

משביעים אותו וכו': הדרוש משביעין אותו וכו', ג' פרקים הראשונים דספר התניא – אמרו רבינו הזקן בר"ה הראשון לחיי הצ"צ (בשנת תק"ץ)¹⁶.

ויש לבאר השייכות ד"משביעין אותו כו"י לר"ה – ע"פ המבואר בלקו"ת¹⁷ שכל אחד מישראל נקרא "אדם" (אתם קרויין אדם)¹⁸ לפי שבנשמת כל אחד מישראל יש חלק מנשמת אדה"ר, ומוזה מובן, שבר"ה (יום ברוא אדה"ר) שמתחדשת (בכל שנה) המשכת נשמת אדה"ר בגופו¹⁹, הרי זה גם יום ההולדת של כל אחד מישראל, ולכן ישנו אז (בר"ה) גם הענין ד"משביעין אותו כו"י.

(11) ואז יהי' מושבע ג"כ. ויש בוה מה שאין בוה. ואכ"מ. (12) נדרים ה, רע"א. (13) קיצורים והערות לתניא ע' מה. וראה גם ד"ה ועשית חג שבועות להצ"צ (נעתק בתניא שבהערה 6 ע' יט). (14) בהבא לקמן ראה קיצורים והערות שם ע' מה ואילך. ד"ה ועשית חג שבועות להצ"צ הנ"ל. קונטרס ומעין מי"ד פ"א. (15) בוחר שבהערה הבאה הובא הפסוק בי נשבעתי שנאמר לאברהם אבינו (וירא כב, טז). ובקיצורים והערות לתניא שבהערה הבאה מובא זה גם בנוגע להפסוק בי נשבעתי שבישעתי (מה, כג) שממנו למדין בגמ' נדה שם משביעין אותו כו'. (16) קיצורים והערות שם ס"ע מה. ס"ע נב ואילך, מוח"ג קל, א. ס"ע טו. וראה גם אות"ת דרושים לר"ה ע' אשיא. (17) המשך והחרי"ם תרל"א ע' יט. המשך תרס"ו ע' שכה. ובכ"מ. (18) ויש לקשר זה גם עם הפירוש ד"משביעין" מלשון שבע – כ, ההמשכה להנשמה המלוכשת בגוף ונה"ב (לצורך העבודה בפועל) היא ע"י שבע דרגין, שבעת ימי הבנין (מד"ה פדה שלום תשי"ב – הנחה בלתי מוגה). (19) קונטרס ומעין שם. סה"מ תרמ"צ ע' רמ. (20) "היום יום" ו אדר שני. (21) נצבים מז, ב. (22) יבמות סא, רע"א. (23) לקו"ת שם מז, א.

ליקוטי אמרים

כא

תהי רשע בפני עצמך וגם אם יהיה בעיניו כרשע ירע לבבו ויהיה עצב ולא יוכל לעבוי
הי בשמחה ובטוב לבב ואם לא ירע לבבו כלל מזה יכול לבוא לידי קלות חיו. אך הענין
כי הנה מצינו בנמרא הי חלוקות. צדיק טוב לו צדיק ורע לו רשע וטוב לו רשע ורע

מ"מ, הגהות והערות קצרות - עם פענוחים

וגם כו' ולא יוכל כו': התירוץ על זה בפל"א וספ"ד¹².
בביאור תניא¹³ מובא שיש מאמר על זה¹⁴.

לקוטי פירושים

ולהעיר, שג' הפירושים ב"משביעין", מלשון שבועה,
מלשון שובע ומלשון שבע¹⁵ - ישנם גם "בחדש השביעי",
שהתחלתו וראשיתו הוא ר"ה: שביעי כפשוטו, שביעי מלשון
שבועה - כפירוש המדרש¹⁶ ש"חודש השביעי" הוא "ירחא
דשבועתא", ומלשון שובע - כפירוש המדרש¹⁷ ש"חודש
השביעי" הוא "משובע בכל, גיתות בתוכו ברכות בתוכו וכו'".

(סוה"ט שם ע' רצד ואילך)

משביעים אותו כו' ואפילו כל העולם וכו': כמה

פרטים ישנם בהענין שמשביעין אותו, ובלשון רז"ל: והוי
יודע שהקב"ה טהור וכו'. ותוכן כל ענינים טפלים אלו, היינו
שזה נוגע בעבודה כדי שיקיים את עיקר השבועה של "תהי
צדיק ואל תהי רשע", ובמילא נוגע ביותר שלא יטעה באופן
עבודתו, ועבודת צדיק ורשע ה"ה רחוקים זמ"ז בתכלית, ובפרט
כפי המבואר בתניא מדרגת צדיק שלבו חלל בקרבו ואין בו
רע כלל ובמילא אין לו מח"ז משלו, הרע מאוס אצלו, וא"כ
כל עניניו הם לא רק ענין דבכל דרכיך דעהו, אלא שהם ענינים
של קדושה, ובמילא יכול להחזיק בהם הצדיק, ולהעלותם,
ולא בדרך דחי' וכו', משא"כ בינוני שזהו הפי' כרשע, שצריך
לדקדק בכל עניניו אם הם מלב חכם לימינו, או מלב כסיל
לשמאלו, ובמילא אם יש ספק, וזהו ספק דאורייתא, ה"ה
לחומרא. ומובן עד כמה זה נוגע כמעט בכל מעשה ומעשה.

ויש להעיר ג"כ ממ"ש בקונטרס העבודה פרק ד' בענין עבודה דלמעלה מדרג' והגרעון שישנו בזה, ועפ"ז יתורץ ג"כ אם
היינו מפרשים מרז"ל אפילו כל העולם כולו כו' צדיק אתה כפשוטו, היינו צדיק בשם המושאל שרובו זכיות.

(אגרות קודש ח"ז ע' סח"ט)

שייכות השבועה לענין "אפילו כל העולם כו'" - י"ל בשתיים: (א) עיקר השבועה היא על "תהי צדיק ואל תהי רשע", וכל
השאר - הם ענינים של הכשר כדי לקיים את זה, וכמו שמסיים "והוי יודע שהקב"ה טהור", שעל זה פשיטא שאין שייך שבועה.
(ב) אפי' את"ל שהשבועה חלה גם על חלק המאמר "ואפילו כו' הי' בעיניך כרשע" - הוא מפני שברוב דרובא זהו נוגע ביותר
לעבודה, שמי שעדיין לא הגיע למדרגת צדיק לא יטעה בזה.
(מובן שהעיקר הוא כסעף א' - שהשבועה אינה חלה על זה, וכנ"ל שאינו אלא הכשר).

(אגרות קודש שם ע' רס"ט)

ואפילו כל העולם כולו אומרים לך צדיק אתה הי' בעיניך כרשע: ההיזק הוא רק במי שאינו במדרגת צדיק, שלא יטעה
בו. . . כמבואר בתניא פי"ג, ועיקר האזהרה הוא בזה שלא יסמוך על מה שהעולם כולו אומרים לו כו'. אבל מי שידע בעצמו
שהוא צדיק (לא מפני מאמר העולם כו', אלא ע"י הוכחות אחרות), והוא צדיק באמת - אין בזה היזק, ואדרבה, וכמבואר בכ"מ
בדא"ח¹⁸, שכשם שצריך לידע חסרונות עצמו צריך לידע מעלות עצמו.

(אגרות קודש שם ע' ער)

וגם אם יהי' בעיניו כרשע וכו': לפי שיש עוד פי' ב"אל תהי רשע כו'¹⁹ - ע"כ מקשה גם מסברא.

(לקוטי ביאורים בספר התניא ע' סז)

ואם לא ירע לבבו כלל מזה יכול לבוא כו': בענין הספק בתיבת "מזה" - הנה לדעתי נמשכת לפני'.

(אגרות קודש ח"ח ע' רכז)

12) לכאורה הכונה שהתירוץ שבפי"ג ("כרשע, ולא רשע ממש", כנ"ל)
הוא רק על השאלה הא', ועדיין ישנה השאלה הב' ש"ירע לבבו כו'" מזה
שהרע שבו הוא בתקפו, "ולא יוכל לעבוד ה' בשמחה", והתירוץ על זה -
בפל"א, ששם (מ, א-ב) מבואר ש"אזדהב כל מה שאני בתכלית הריחוק . .
תהי' עבודתו . . בשמחה רבה היא שמחת הנפש בצאתה מהגוף המתועב ושהב
אל בית אבי' כנעורי' בשעת התורה והעבודה . . ואין לך שמחה גדולה כצאת
מהגלות והשביל' . . תיקר נפשו בעיניו לשמוח בשמחתה יותר מהגוף הנבזה
שלא לערוב ולבלבל שמחת הנפש בעצבון הגוף"; וספ"ד, ששם (מג, ב)
מוסיף* שיכול להיות "נבזה בעיניו נמאס . . בשעת השמחה ממש . . כבי'
תקיעא בלבאי מסטרא דא וחדוה . . מסטרא דא". (13) בכ"מ שכותב רבינו
ביאור תניא" כוננתו ל"ביאור תניא מהרה"ח רש"ג נ"ע" - "ביכל קטן . .
מסתיים באמצע פמ"ח" (כפי שמצינו רבינו במכתבו - אגרות קודש ח"ג ע'
צח), שהוא, כנראה, ממה שרשם לעצמו (ולא ל"ביאורים בתניא מרשימותיו
של א' מקשישי התמימים . . מסדר הלימוד של . . הר"ש גרונם ז"ל").
(14) ושם: "נמצא ע"ז מא' מיוחד המתחיל להבין הקושיא שנת' בתניא
(מאדמו"ר מהר"מ)". - והוא ד"ה להבין הקושיא הנזכרת בתחלת ספר
התניא, שנדפס בקיצורים והערות לתניא ע' מא ואילך.

* אולי י"ל: להביאור בפל"א, בשעת התורה והעבודה אינו חושב על הגוף
(שלא לערוב ולבלבל שמחת הנפש בעצבון הגוף), ובמילא אינו מרגיש המוריות
כו'. וכיון שכדי לתקן גם את הגוף (בשביל לקיים את השבועה תהי צדיק) צריך
לחשוב פחיתותו של הגוף, הרי, **באותה שעה** (עכ"פ) שחושב על הגוף (שאו
מרגיש המוריות), אינו יכול לעבוד ה' בשמחה. ועל זה מוסיף בספ"ד ש"ביכל
פרטי שמחות הנפש הניל אין מהן מניעה להיות נבזה בעיניו נמאס וכו' בשעת
השמחה ממש".

24) קיצורים והערות לתניא ע' מה ואילך. ד"ה תניא בספ"ג דנדה משביעין אותו וד"ה ועשית חג שבועות להצ"צ (קטעים מהם נעתקו בתניא שבהערה
66. 25) ויק"ר פכ"ט, ט. 26) אמור כג, כג. 27) ויק"ר שם, ת. 28) "היום יום" כו השון. אגרות קודש אדמו"ר מוהרי"צ ח"ד ע' תסח. וש"נ. 29) ראה
ב"מ"מ, הגהות והערות קצרות" כאן ובהערה 11 שם.

לו ובינוני. ופירשו בגמרא צדיק וטוב לו צדיק גמור צדיק ורע לו צדיק שאינו גמור וברעיא מהימנא פי משפטים פי צדיק ורע לו שחרע שבו כפוף לטוב וכו' ובגמרא ספיי דברכות צדיקים יצייט שופטן כוי רשעים יצהיר שופטן בינונים זה וזה שופטן

מ"מ, הגהות והערות קצרות – עם פענוחים

כרשע", אף שגם שם סיומא הוא, אם כי יש לומר דשם (אחר "בענין כרשע") סליק ענינא בש"ס, שגם בגמרא (לא רק בהעתקת דברי הגמרא בתניא) מסתיים הענין ע"ד השבועה תהי צדיק ואל תהי רשע (והמשך המאמר בגמרא – "והוי יודע כו" – הוא ענין בפ"ע), משא"כ כאן (אחר "זה וזה שופטן") לא סליק ענינא בש"ס, כי ההמשך בש"ס הוא רא' לדבר ("שנאמר כו"), ולא ענין נוסף, ולכן כתב כאן "כו". ועדיין צע"ק, דלעיל גבי "ופי בגמרא צדיק וטוב לו צדיק גמור צדיק ורע לו צדיק שאינו גמור", לא כתב "כו", אף דלא סליק ענינא בש"ס, שהרי מפרש גם רשע כו' ("רשע וטוב לו רשע שאינו גמור רשע ורע לו רשע גמור")²².

ואולי אפ"ל דב"כו" דבינונים שרמז הפסוק, הוא, משום דגם קרא דבינונים שייך לענינא (כנ"ל גבי קרא דצדיקים) – כיון דהביאו גם הוא לקמן רפי"ג²³ (אם כי לא מיד בהמשך הפרק, כבקרא דצדיקים²⁴).

וצע"ק ביאור השינוי בכ"מ בס"ב, שכתב "וגו' כו' וכו' או שהשמיטם".

[ולדוגמא²⁵]

וכו' – הקדמה: דומות זל"ז. רוחו שכאו"א. שהם חו"ג.
נידוי ח"ו. פ"א: כפוף לטוב. זו"ו שופטן. לכל ברי'. ושתלן בכדו"ד. הנה"ה: עוונותיו.

כו' – הקדמה: כלפי חסד להקל. פ"א: יצ"ט שופטן.
בראת רשעים. להתייהר.

וגו' – הקדמה: נודע בשערים בעלה. איש את רעהו. כי כולם ידעו אותי. דעה את ה'. פ"א: בזה. תכרת.

נשמט כו' – פ"א: בענין כרשע. בפ"ע. צשא"ג. יצה"ר שופטן.

נשמט וגו' – הקדמה: איש אשר רוח בו. עיני שניהם ה'. גבול רעהו. פ"א: חלל בקרבי. יסו"ע. אני עשיתי. בדם היא. לאומים חטאת].

צדיק רשע ובינוני¹⁵: לעיין דרוש וכי ימכור שמות 2 זי וביאורו שם כה"י.

ופירשו בגמרא: ברכות ז'.

צדיק וטוב לו צדיק גמור (צדיק ורע לו צדיק) שאינו גמור: יעוין אוה"ת בראשית סו"י.

משפטים: זח"ב קיז:.

פי' צדיק¹⁶: להעיר מלקו"ת במדבר ד"ה להבין ענין הלב"י.

דברכות: סא:.

צדיקים יצייט שופטן כו': הא דאמר "כו" בין צדיקים לרשעים ("צדיקים יצייט שופטן כו' רשעים") – אף שלא אמר כן בין רשעים ובינונים ("רשעים יצה"ר שופטן בינונים זה וזה שופטן"), שגם שם (בין רשעים לבינונים) השמיט אדה"ז הפסוק דהובא בש"ס ("רשעים יצה"ר שופטן שנאמר כו"), ואעפ"כ לא כתב "כו", ועכצ"ל, שהוספת "כו" לאחרי "צדיקים יצייט שופטן" אינה לרמז שהושמט כאן הפסוק שהובא בש"ס – אולי אפ"ל דפה (בצדיקים) רמז אדה"ז הפסוק שהובא בש"ס ("לבי חלל בקרבי") לצורך הבנת הענין, דמקרא זה ג"כ ידעינן דעכצ"ל דצדיק היינו שאין בו רע כלל, וכמ"ש ולבי חלל, וכמ"ש ג"כ לקמן²⁰, משא"כ קרא דרשע אין שייך כלל לענינא, ולכן לא רמזו ב"כו" (כי, משום השמטת הפסוק שבגמרא – שאינו נצרך להבנת הענין כאן – אין צורך להוסיף "כו").

ואמר "כו" גם אקרא דבינונים ("בינונים זה וזה שופטן וכו") – ואין לומר שב"בינונים" אמר "כו" משום דסיומא הוא (שמסיים כאן העתקת המאמר ד"שופטן")¹⁷, ובסיום ענין צדיק לומר "וכו", לציין שהושמט ההמשך, גם כשאינו שייך לענינא (משא"כ באמצע הענין, כמו בין רשעים לבינונים, יכולים להשמיט מה שאינו נוגע לענינא מבלי לציין "כו") – דהא לא כתב "כו" אחר הפסקא "ואפילו כו' הי' בענין

15 הערה זו נרשמה בדף בפ"ע (של השמטות) לתניא, תחת הכותרת פ"א. 16 ד"ה וכי ימכור איש את בתו לאמה בהביכל שבספרי המסומן במספר 727. – נדפס באוה"ת משפטים ע' א'קכו ואילך. אקלט ואילך (לבאר הדברים ע"פ וכי ימכור). – בהתחלת הדרוש שם: "הנה הדרוש הזה מרבינו הגדול נ"ע שדרשו בלאוני בימים הראשונים והוא דרוש נכבד מאד מדבר במדריגות הנפש. . והוא מענין מדריג' צדיק ורשע ובינוני הנזכר בתניא. אך לא נת' בגוף הכתב הזה היטב שרשי הדברים ותמציתם לכוונם עם מ"ש בתניא מדריגות צדיק ורשע ובינוני כו', וע"כ אמרתי להעתיק הלשון אות באות כמש"ש רק להוסיף ע"ז לתוס' ביאור דרך הגה"ה, ומאריך שם בשקו"ט לכוון הדברים עם מ"ש בתניא (וראה גם תו"ח שמות ע"א, ב ואילך. סה"מ מלוקט ח"א ע' שח ואילך, ח"ו ע' קט ואילך, ובהנסמן שם). 17 שם: "מ"ש במ"א עפ"מ"ש בס"ב בתחלתו בענין צדיק וטוב לו שארז"ל צדיק גמור. . צדיק שהוא יסוד כשמאיר בו אור גדול מאו"א וממשיך גם מ"ג"ר זהו צדיק גמור, ולפעמים. . אין מאיר בו מבחי' אימא עילאה, ואי י"ל שנקרא צדיק שאינו גמור. . וזהו ענין דצדיק גמור נקרא צדיק וטוב לו. . דענין טוב זהו ע"ד מ"ש את האור כי טוב, כי טוב לגנוז. . והוא פנימית יסוד אבא שמאיר. . ביסוד ז"א. . וא"כ זהו ענין צדיק וטוב לו, כשמאיר בו אור הגנוז שמבחי' פנימית יסוד אבא". 18 הערה זו (כמו עוד הערות אחדות) ניתוספה לאחרי ההערות לפ"ג, תחת הכותרת "לפ"א" (לפרק א'). ונעתקה כאן, במקומם של התיבות "פי' צדיק" שבתניא, אף שתוכן ההערה שייך לכאורה לכללות הענין דצדיק, ולא לפי' צדיק ורע לו" (ואולי תיבת "פי" היא לשון רבינו, ולא העתקת לשון התניא, ושייך לכללות הענין). 19 שלח מד, ב. – ושם: "צדיק וחסיד, צדיק נקרא דהנה אמרו איזהו גבור הכובש את יצרו שצריך תמיד לכבוש את הלב בשכלו מאחר שהלב מושרש מאד בעיני עוה"ז אלא שהשכל נוטה לדבקה בו ית', וע"כ צריך תמיד ללחום מלחמתו ונק' צדיק, משא"כ כשמרגיל א"ע בהתבוננות כ"כ עד שתשרש הדבר בלב ג"כ וממילא הוא בטל מכל וכל ולא יזוז ממנה בשום אופן, זהו נק' חסיד [כ"כ בשע"ק להרח"ו ח"א ש"ג. אכן בס"ב פי' דזהו נק' צדיק, ובחי' הא' נק' בינוני ע"ש"]. ואולי כוונת רבינו ב"להעיר מלקו"ת" – בשתיים: (א) שפירוש צדיק בתניא הוא חידוש (לא רק ביחס לפירוש הפשוט, אלא) גם ביחס לפירוש הרח"ו, (ב) שגם "כשמרגיל א"ע בהתבוננות עד שתשרש הדבר בלב כו", נקרא צדיק, שענינו "לבי חלל בקרבי שאין לו יצה"ר". 20 בהמשך הפרק (ע"ב): "לענין אמיתת שם התואר והמעלה. . אמרו רז"ל צדיקים יצייט שופטן שנאמר ולבי חלל בקרבי שאין לו יצה"ר". 21 ומ"ש לאח"ז "אמר רבה כו" (שהוא המשך הסוגיא בברכות שם) – הוא מאמר בפ"ע. 22 ואולי מדייק רבינו "צע"ק" – כיון שסו"ס מדובר כאן אודות צדיק ורשע, שהם כמו ב' ענינים, וסליק ענינא דצדיק. 23 "ובזה יובן לשון מארז"ל בינונים זה וזה שופטן. . דכתיב כי יעמוד לימין אביון להושיע משופטי נפשו". 24 ואולי בגלל זה לא כתב רבינו ביאור זה בהתחלת הענין (כבקרא דצדיק), אלא לאחרי הקדמת השקו"ט. 25 נעתק מדף בפ"ע, שבו התחיל רבינו לערוך רשימה מכהנ"ל, ולא גמרה.

וכו' אמר רבה כגון אנא בינוני אייל אביי לא שביק מר חיי לכל בריה וכו' ולהבין כל

מ"מ. הגהות והערות קצרות - עם פענוחים

אמר רבה: כן היא הגירסא הנכונה - רבה, ולא (כהגירסא בש"ס שלפנינו) רבא - ע"פ הע"י והילקוט²⁶, וכמ"ש על הגליון²⁷.

כגון אנא בינוני: בש"ס ע"י וילקוט הגירסא היא "אנו בינונים". ובראשית חכמה שער א' (שער היראה) פ"ו "אנא בינוני". לברר בדקדוקי סופרים²⁸.

א"ל אביי לא שביק מר חיי לכל ברי': הובא גם זה - דלכאורה אינו מובן למה מעתיק אדה"ז בתניא גם דברי אביי "לא שביק מר", והלא קושיתו היא ממאמר רבה כגון אנא בינוני (ולא מדברי אביי) - דמדקאמר לו אביי "מר", מוכח דהגירסא "רבה" - וכמ"ש על הגליון²⁹ - דבי' (ברבה) נאמר דלא פסיק פומי' מגירסא, כמ"ש לקמן (ו'נודע דלא פסיק פומי' מגירסא').

עוד אפ"ל דהא דקאמר אביי "לא שביק מר חיי", הוא, ע"פ מארז"ל (ר"ה טז): "ג' ספרים כו' צדיקים גמורים נכתבין ונחתמין לאלתר לחיים", וכיון שאין צדיק גמור בעולם ("אם אתה מן הבינונים איך לך צדיק גמור בעולם" - רש"י³⁰), הרי כל הבריות אין נכנסים בסוג זה. וא"כ, כל ברי' הוא מאלו (ר"ה שם) שנחתמין לאלתר למיתה. ושם (במארז"ל דר"ה) ע"כ צ"ל שהפירוש דצדיק הוא רוב זכויות, כיון דקאי לענין שכר ועונש, וכמ"ש ג"כ בפירש"י ותוס' כו'³¹. ולכן הביא אדה"ז גם דברי אביי, כי בזה נתחזקה הקושיא איך טעה רבה בעצמו לומר שהוא בינוני (מחצה זכויות ומחצה עונות) כו' (אף שלא פסיק פומי' מגירסא כו'). ולפי המסקנא (בהמשך הפרק, ש"הבינוני אין בו אפי' עון ביטול תורה, ומש"ה טעה רבה בעצמו לומר שהוא בינוני") - אולי אפ"ל דאביי קס"ד דינוני דקאמר רבה היינו מחצה כו', אבל אין כן כונת רבה. וכו': אולי רמז למימרות שאח"ז - "לא איברי עלמא אלא לרשיעי גמורי או לצדיקי גמורי. . . לידע איניש בנפשי' אם צדיק גמור הוא אם לאו וכו'", דבהם קאי ג"כ לענין שכר

לקוטי פירושים

כגון אנא בינוני: בש"ס הנדפס, בע"י, ביל"ש לתהלים לו, בכת"י הש"ס וע"י שהובאו בדקדוקי סופרים לברכות³², בפירוש ר"ח³³ - בכל מקומות אלו הגירסא בלשון רבים: "אנו בינונים" או "אנן בינונין". ולא מצאתי, לע"ע, חבר לאדה"ז בגירסתו "אנא בינוני" - לבד המשמעות דפירש"י על אתר שכותב "אם אתה מן הבינונים" - ולא כמ"ש בפיר"ח הנ"ל "אי אנן בינונין אנו לא שבק מר כו".

(אגרות קודש ח"ג ע' ט)

א"ל אביי לא שביק וכו': י"ל דבזה (שמביא אדה"ז גם דברי אביי) מחזק קושיתו, דכיון דרואין בסוגיא דמקשין על המאמר דרבה ויודעין גדולתו, א"כ אף את"ל בדוחק דרבה טעה בעצמו מפני ענותנותו (ועדמ"ש בחדא"ג שם), או שלא רצה לגלות מעלתו, עדיין הקושיא במקומה עומדת בנוגע לאביי, דלמה לו להקשות מצד הבריות, הול"ל בפשיטות ברבה גופא, דאאפ"ל שהוא בינוני מאחר שלא פסק פומא מגירסא.

(אגרות קודש שם ע' טא)

לא שביק מר חיי לכל ברי': כנראה במכתבו רוצה לפרש "לא שביק חיי" - שכיון שצדיק הוא יסודו של עולם הרי באין צדיק בארץ במילא כל ברי' לא חיי. ואיני יודע מה מכריחו לכל זה. - ואני לומדו בפשטות, שהוא ע"ד לשון זה ממש הנמצא בב"מ³⁴ "לא שביק איסי חיי לכל ברי'" שהכוונה שם, שרוב בעלי השדות וועלן האבן צרות. וגם כאן הוא עד"ז.

- מאאמו"ר נ"ע שמעתי הפי' ב"לא שביק" זה - שהוא עפמרו"ל³⁵ צדיקים נחתמים לאלתר לחיים. וכיון שאין צד"ג בעולם, הרי כל הבריות אין נכנסים בסוג זה. וביותר נחא ע"פ הפי' המוקף ברש"י שבע"י ש"משווינין לכ"ע רשעים" - שא"כ כל ברי' הוא מאלו³⁶ שנחתמין לאלתר למיתה.

(אגרות קודש שם)

א"ל אביי לא שביק מר חיי לכל ברי' וכו': מהו הרמז בתיבת "וכו" - כיון שכבר נגמרו דברי אביי, ואם יש איזה רמז בזה - מפני מה לא פירשו כמו שפירש שאר הקושיות? וי"ל דע"פ כמה נוסחאות³⁷ אחרי דברי אביי הגירסא היא: אמר רבה ידע אינש בנפשי' אי צדיק הוא. והוא מענה על קושית אביי. ותוכנו - שאין אחד יכול לדעת ברור מהנעשה עם השני, כ"א ידע אינש בעצמו.

ולפי הקס"ד בתניא, דצדיק היינו שמרובין זכויותיו, קשה, דהרי רבה בעצמו, וכן אביי ששמשו ונתגדל אצלו, ידעו שלא פסק פומא מגירסא³⁸ - א"כ איך אמר לו רבה תירוץ שיודע הוא בנפשו כו' - מה שראו הוא וגם אביי הפכו במוחשו.

ומה שלא כתב זה אדה"ז בפירוש, י"ל: (א) מפני שאין הגירסא הנ"ל מוחלטת. (ב) מפני שסו"ס זהו הקושיא דלקמן: איך

26 י"ל תהלים רמז תשכה. 27) ושם: "בע"י וילקוט איתא רבה, והוא נכון, לפמ"ש תוס' עירובין ה' ד"ה והא, שלא אמר אביי מר לרבא חבירו". 28) ראה "לקוטי פירושים" כאן. 29) נעתק לעיל הערה 27. 30) ראה אגרות קודש ח"ג ע' ס-סא: "מש"כ רש"י שם "אם אתה מן הבינונים אין לך צד"ג בעולם" - אין נלפע"ד דיוקו דמר במכתבו, שאין אף צד"ג אחד בעולם - כי מ"ל לאביי להחליט בפשיטות אשר אין בכל חברי רבה אף אחד שגדול מרבה? ובפרט שמחביריו היו רבי זירא הנקרא חורף שקי (עיין באריכות ב"מ פה, א. וראה ג"כ בסוף מאמר פורים תש"ח דר"ז הוא חכמה ורבה בינה), והאריך ימים (מגילה כח, א). ור' יוסף (עיין בסוף ברכות שר"י הוא ע"ד ר' זירא. סיני עדיף) שהי' בעל יסורים (פסחים ק"ג), עניו ביותר (סוף סוטה), ונסתמא מפני יר"ש (ראה סה"ד בערכו. ר"ן פ"ק דקדושין). ועוד דכמה חכמים היו אז בא"י, ואביי מקומו בבל - ואיך יפסוק מהותם מהו בהחלטת גמורה! - וכוונת אביי (גם לפירש"י) פשוטה שאם רבה ואלו שהם במדרגתו - (שזהו פי' "אנו" ולא כלל עם ישראל) - בינונים, אי"כ כמה יהיו במדר' צד"ג". 31) בפרש"י: "רשעים גמורים - רובם עונות, בינונים - מחצה על מחצה". ובתוס': "מדקא השיב בינונים משמע דצדיקים קיי למי שזכויותיו מרובים, ורשעים גמורים למי שעונותיו מרובים" (וראה גם רמב"ם הל' תשובה רפ"ג: "מי שזכויותיו יתירות על עוונותיו צדיק, ומי שעונותיו יתירות על זכויותיו רשע, מחצה למחצה בינוני").

זה באר היטב וגם להבין מה שאמר איוב [כ"ב פ"א] רבשי"ע בראת צדיקי בראת רשעי כוי והא צדיק ורשע לא קאמר. וגם להבין מהות מדרגת הבינוני שבודאי אינו מחצה זכיות ומחצה עונות שא"כ איך טעה רבה בעצמו לומר שהוא בינוני ונודע דלא פסיק פומיה מגירסא עד שאפ"י מלאך המות לא היה יכול לשלומי בו ואיך היה יכול לטעות במחצה עונות ח"ו. ועוד שהרי בשעה שעושה עונות נקרא רשע גמור [ואם אח"כ עשה תשובה נקרא צדיק גמור] ואפילו העובר על איסור קל של דברי סופרים

מ"מ, הגהות והערות קצרות – עם פענוחים

לקוטי פירושים

ועונש, ויזכחו אהנ"ל (שהפירוש ד"צדיק" הוא רוב זכיות, ועפ"ז מתחזקת הקושיא איך טעה רבה כו'), וכנ"ל בהערה שלפנ"ז.

וגם להבין: התירוץ על זה בפ"ד ופכ"ז³².

ב"ב פ"א: טז.

כו': אולי אפ"ל דרמז על המשך שם בש"ס – וימאי אהדרו לי חברי [דאיוב] . . . ברא הקב"ה יצר הרע ברא לו תורה תבלין, דמזה מוכח שאין לתרץ כאן דטעה בזה איוב (שאמר "רבש"ע בראת צדיקים בראת רשעים") דצדיק ורשע לא קאמר – וכמו שטעה באמרו "רבש"ע שמא . . . נתחלף לך בין אויב ואיוב" (שם) – דמהא דענו לי חברי (על טענתו "בראת צדיקים כו") "בראתי לו תורה תבלין", משמע דצדק בטענתו בראת צדיקים כו', אלא שיש תבלין. ועי"ז יקשה אדה"ז דהא צדיק ורשע לא קאמר. ולפי המסקנא (בפירוש "בראת צדיקים וכו") – בפ"ד וכז'³³ – התירוץ ד"תורה תבלין" הוא כמ"ש בפ"ד (בפירוש השבועה "תהי צדיק ואל תהי רשע") דעי"ז כובש יצרו שלא יהי רשע, ובזה מקיים השבועה שמשביעים שנית ואל תהי רשע

טעה רבה בעצמו כו'. – ומחזורתא ככתרייתא.

(אגרות קודש שם ס"ע סא ואיל"ד)

בשעה שעושה עונות נקרא רשע גמור ואם אח"כ עשה תשובה וכו': השם קודם שעשה תשובה – נפסק הדין בנגלה בהנוגע לפסולי עדות³⁵, וגם בחסידות³⁶ (מבואר) שהחטא עושה כתם, וקודם שעשה תשובה הרי הכתם במעמדו, ובמילא גם השם.

(אגרות קודש ח"ט ע' רצו)

ואם אח"כ עשה תשובה נקרא צדיק גמור: קידושין מט, ב. ובאור זרוע סי' קיב: צדיק גמור.

(לקוטי ביאורים בספר התניא ע' יח)

³⁵ שקודם שעשה תשובה ה"ה עדיין פסול לעדות כיון שנקרא רשע (ראה רמב"ם הל' עדות פ"ב ה"ג ואילך. שו"ע חו"מ סל"ד סכ"ח ואילך). ³⁶ ראה תניא אגה"ת פ"ג (מוזה"ק ס"פ נח).

עכ"פ, שאז צריך לקבוע לו עתים לשיח עצות בנפשו להיות מואס ברע כו' הוא יעשה את שלו לקיים את השבועה שמשביעים תהי צדיק כו' וכולי האי ואולי כו', היינו, שקיים השבועה "תהי צדיק ואל תהי רשע" (ע"פ המבואר בפ"ד) נעשה ע"י התבלין דתורה.

צדיק ורשע לא קאמר: נדה טז:.

ונודע דלא פסיק פומי: ב"מ פו'. וצע"ק אולי רק באותה שעה ש"הוה יתיב . . . וקא גריס קא מיפלגי במתיבתא דרקייעא . . . אמרי מאן נוכח נוכח רבה . . . שדרו שליחא בתרי" – לא פסיק פומי' (ולא תמיד), ואזלי הראי'. ועוד שהרי בשעה כו' ואם אח"כ: למצוא מקורו³⁸, כי, בקדושתו מט: "על מנת שאני צדיק אפילו רשע גמור מקודשת כו' היררו תשובה", אבל, הלשון הוא צדיק סתם, ולא צדיק גמור. ובפסחים ח'. "האומר סלע כו' הרי זה צדיק גמור", אבל, אין זה בשייכות לתשובה.

אין להקשות על מ"ש אדה"ז ש"בשעה שעושה עונות (סתם) נקרא רשע גמור" מהלכות עדות דנקרא רשע רק בעבר איסור שיש בו מלקות – סנה' כד: ופוסקים³⁴ – דשם בעינן דנקרא בתורה רשע, כלשון פיה"מ לסנהדרין פ"ג מ"ג ויד הל' עדות פ"י ה"ב³⁵, אבל בדברי חז"ל נקרא רשע כשעובר על כל עון.

³² בפ"ד (כ, א): "ועל זה אמר איוב בראת צדיקים כו" (כי "שיהא הרע מאוס ממש בלב . . . ע"י גודל ותוקף האהבה לה' בבח"ו האבה בתענוגים . . . אין כל אדם זוכה לזה כו", אלא מי שנברא מלכתחילה באופן שיוכל לזכות לזה). ובפכ"ז (לד, א): "יעל זה אמר איוב בראת רשעים, ולא שיהיו רשעים באמת ח"ו אלא שיגיע אליהם כמעשה הרשעים במחשבתם והרהורם לבד והם יהיו נלחמים תמיד כו". ³³ נעתק בהערה שלפנ"ז. ³⁴ בסנהדרין שם – במשנה (ובפרש"י ותוס'): "ואלו הן הפסולין (לדון ולהעיד) המשחק בקוביא וכו' (לא חשיב במתני' רק פסולי דרבנן דהא גולנים לא קותני); וכולן (אלה חשויים במתני') מעין גזלנין הן והתורה אמרה אל תשת רשע עד כו". ובהמשך הסוגיא (כו, ב): "ארבעין בכתפ' וכשר" (בתמי'). וראה רמב"ם הל' עדות פ"ה ה"א-ב: "הרשעים פסולין לעדות מן התורה שנאמר אל תשת ירך עם רשע להיות עד חמס . . . אי זהו רשע כל שעבר עבירה שחייבין על' מלקות זהו רשע ופסול שהרי התורה קראה למחוייב מלקות רשע, שנאמר והי' אם בן הכות הרשע" (ובפ"ה הרדב"ז: "פ' זה בורר . . . ארבעין בכתפ' וכשר בתמי', משמע דכל מי שחייב מלקות פסול לעדות מן התורה") שפ"ע חו"מ סל"ד ס"א-ב: "רשע פסול לעדות . . . איזהו רשע כל שעבר עבירה שחייבין על' מלקות". וראה שו"ע אדה"ז שם הל' עדות כו' ס"ז: "איזהו רשע שפסול לעדות מן התורה כל שעבר על דבר שפשט בישראל שהוא עבירה והוא דבר שהוא בל"ת מן התורה . . . שהרי ה' חייב מלקות אם היו מתרין בו ב' עדים והמתחייב מלקות נקרא רשע בתורה". ³⁵ בפי"ה מ"ש: "שהתורה האמתית קראה כל מחוייב מלקות רשע . . . והזיהרה שלא לקבל עדות רשע". ובי"ד שם: "שהתורה קראה למחוייב מלקות רשע".

(* עפ"י אולי י"ל בדיק לישון רבינו "בעבר איסור שיש בו מלקות", ולא (כלשון הרמב"ם והשו"ע) שחייבים עליו מלקות – משום שגם אם אין חייבים עליו מלקות בפועל חז"ל איסור שיש בו מלקות, דהוי "דבר שהוא בל"ת מן התורה . . . שהרי ה' חייב מלקות אם כו" (כהלשון בשו"ע אדה"ז).

תכרת וגוי ופשיטא דמקרי רשע טפי מעובר איסור דרבנן ואיכ עייב הבינוני אין בו אפי עון ביטול תורה ומשייה טעה רבה בעצמו לומר שהוא בינוני* והא דאמריי בעלמא דמחצי על מחצה מקרי בינוני ורוב זכויות מקרי צדיק הוא שם המושאל לענין שכר ועונש לפי שנדון אחר רובו ומקרי צדיק בדינו מאחר שזוכה בדין אבל לענין אמיתת שם התואר והמעלה של מעלת ומדרגות חלוקות צדיקים ובינונים ארזייל צדיקים יציט שופטן שנאי ולבי חלל

הערות ותיקונים
בדף אפטר
* לכאורה החצעי
ותיבת "נהה" -
בהנהה זו ובאותן
הבאות לקמן -
כיון
מיתרות, כיון
שנפסו ההנות
מן הצד ובאותיות
שונות. ובכמה
זן עצמה ההנות
הן בלא חצעיג.
ו בד פו ס ים
הראשונים כמה
הנות הן בלא
חצעיג ונג בלא
תיבת "נהה".

מ"מ. הגהות והערות קצרות - עם פענוחים

לקוטי פירושים
קל, ומביא רא' בתניא שהוא רשע חמור, כי אתיא במכש"כ וקל וחומר.
(אגרות קודש ח"ד ע' קפ ואילך)

ומ"ש בזהר כו' כל שממועטין עוונותיו וכו' והא דאמרינן בעלמא כו' רוב זכויות וכו': במה שהעיר שפירוש הזהר הוא לכאורה הא דאמרינן בעלמא - החילוק מבוואר, אשר הא דאמרינן בעלמא יש לפרשו (וכמו שמבאר) שהוא לענין שכר ועונש, משא"כ בזהר שמפרש בזה הענינים דצדיק ורע לו ורשע וטוב לו.

אפי' עון ביטול תורה: אולי הרמז "אפילו" - ועיין לקו"ת דברים סב, ד: "כשאדם נכשל בעון קל אפי' ביטול תורה" [אף שביטול תורה הו"ע חמור, "שעליו דרשו רז"ל... הכרת תכרת וגו'"] - אע"פ דשכיח טפי, כמוכח בחוש, ומרומז בדרז"ל ברכות ה: "פשפש ולא מצא יתלה בביטול תורה" (כיון דשכיח טפי). ולהעיר ג"כ מב"ב קסד: "ג' עבירות אין אדם ניצול מהם בכל יום כו' אבק לשון הרע" [ואעפ"כ ה"ה עדיין בדרגת "בינוני"⁴⁸], כי, לא נמצא דנקרא רשע בעבור זה], וא"כ, אם הוא ת"ח שלא שייך אצלו דברים בטלים בהיתר (עיין פ"ח⁴⁹), נמצא, שאינו ניצול בכל יום - אם לא יתאמץ ביותר (מפרשים⁵⁰) - מביטול תורה, כי, מלבד העבירה דאבק לה"ר (שאינו ניצול הימנה) כשלעצמה, יש בזה (אצל ת"ח) גם עון ביטול תורה. ועיין לקמן פכ"ה דביטול ת"ת אין אדם ניצול ממנו בכל יום - שהמקור לזה הוא הא דב"ב ג' עבירות אין אדם ניצול מהם כו", ע"פ הביאור דלעיל. וזהו ש"הבינוני אין בו אפילו עון ביטול תורה" - שאפילו ביטול תורה ששכיח טפי, ועד שאין אדם ניצול ממנו בכ"י, אין בו (בבינוני), כיון שמתאמץ ביותר.

הגהה: לכאורה החצעיג מיתרים, כיון שנדפסה ההגהה מן הצד. ואינם בפ"ב וכו'.

שבעים פנים לתורה: בכמדב"ר (פי"ג, טז) "ע' פנים בתורה".
(לקוטי ביאורים בספר התניא ע' כ)

ולבי חלל בקרבי שאין לו יצה"ר כי הרגו כו': הפירוש ד"חלל" הוא (לא ענין של מיתה, כמו "כי ימצא חלל"⁴³, "חלל חרב"⁴⁴, אלא) מלשון חלול (ריק), שאין לו יצה"ר. ואח"כ מוסיף ביאור "כי הרגו" - למיעוטי מדריגה נעלית יותר, מדריגת אברהם שהפכו ליצה"ר (כדאיתא בירושלמי ספ"ט דברכות⁴⁵), שאז אין לבו חלל בקרבו - למעליותא. אבל

בוהר: צ"ל זהר חסר ו', כמ"ש בכ"מ.
עונותיו וכו': אולי רמז "וכו", דפי' שם גם רשע וטוב לו. ושבעים פנים לתורה: עיין שבת פח: זח"א מז: זח"ג (כ, א. רטז, א') רכג⁵². וכוננתו בזה (דלכאורה, כיון שכבר תירץ ש"היא (רק) שאלת רב המנונא", למה צריך להוסיף "ושבעים פנים לתורה") לתרץ הקס"ד, היינו, דלא תקשה איך קס"ד דר' המנונא כו' (לשאול שצדיק ורע לו הוא "כל שממועטין עוונותיו", שעפ"ז בינוני הוא מחצה על מחצה) - שעל זה קשה מכל הקושיות האמורות - אלא דקסבר ר' המנונא שאפ"ל שזהו אחד מע' פנים לתורה⁵³. והא דאמרינן בעלמא: לדוגמא פירש"י ותוס' ר"ה טז: 51.
בינוני כו' צדיק: צע"ק שבכל פיסקא זו נשמט רשע.
שם המושאל: פירושו בפי' מלות הזרות שלמו⁵⁴, או בסו"ס רוח חן⁵⁵.
ארז"ל: ברכות סא:
שנאמר: תילים קט' כב'.

43) שופטים כא, א. 44) חוקת יט, טז. 45) "עשה יצר הרע - טוב" (וראה גם לקו"ש ח"ה ע' 64 הערה 53. סה"ש תשמ"ח ח"ב ע' 423 הערה 35).

48) ראה לקמן פ"ב (ז, ב). 49) ושם (יג, א), שרק אצל "ע"ה שאינו יכול ללמוד" שייך "דברים בטלים בהיתר", משא"כ "מי שאפשר לו לעסוק בתורה (ת"ח) כו". 50) "אם אינו מתאמץ בזה אינו ניצול" (פי' עיון יעקב לע"י שם), "אלב האיש הזוכה... יוכל שפיר להנצל מג' עבירות אלו" (חדא"ג מהרש"א שם). 51) מהערת רבינו בלקוטי ביאורים בספר התניא ע' כ. 52) בשבת שם: "כל דיבור ודיבור שיצא מפי הגבורה נחלק לשבעים לשונות", והלשון "שבעים פנים לתורה" הוא בזהר שם. 53) מהערת רבינו בשיעורים בספר התניא ע' 12. 54) ושם: "כשיהי' אחד המינים ראוי להקדימו בשם ההוא ויהי' באחר ענין או ענינים שידמו בו לראשון, יקרא השם ההוא מושאל לאחר, והוא שם ראשון לראשון, כראש ורגל, שכל אחד מהם ראשון לאיברים הידועים מבעלי חיים, וכל אחד מהם מושאל לראש המטה, ולראש כל דבר נצב, ולרגל המטה ולרגל הכסא והתיבה, והשאל זה השם להם בעבור שדומה לרגל האדם בהיותו השפל שבחלקיו כמוהו וסובל החלקים העליונים ממנו, וכן הראש הושאל לראש המטה ולראש כל דבר נצב להיותו עליונו ונושא לרגליו וכו'". 55) מיוחס לר' יהודה אבן תבון, ו"מבאר בעומק עיונו את מלות ושמות הפלוסופיות אשר השתמשו בהן הרב המורה ושאר פלוסופי זמנו" (קראקא תרמ"ד). ובסופו - "ביאור השמות". ושם: "המין השני הוא הנקרא מושאל... שקדם לו חברו בשם, כגון רגל, שתחלתו הוא נקרא על רגל ב"ח, מפני היות העמידה והתנועה עליו, ונעקק לרגל הכסא, מפני שדומה לו בענין העמידה, והדמיון שבין שניהם מקרי ולא עצמי וכו'".

ליקוטי אמרים

כז

בקרבי שאין לו יצה"ר כי הרגו בתענית אבל כל מי שלא הגיע למדרגה זו אף שזכויותיו מרובים על עונותיו אינו במעלת ומדרגת צדיק כלל ולכן ארז"ל במדרש ראה הקב"ה בצדיקים שהם מועטים עמד ושתלן בכל דור ודור וכו' וכמ"ש וצדיק יסוד עולם:

לקוטי פירושים

מ"מ, הגהות והערות קצרות – עם פענוחים

ברש"י ברכות⁴⁶ ופשטות הירושלמי⁴⁷ – הפירוש ד"חלל הוא מענין מת. ובמפרשי תהלים – ב' הפירושים⁴⁸.

(שיעורים בספר התניא ע' 151 הערה 9)

ארז"ל במדרש: בשם מדרש נקראו מחז"ל הדורשים ומפרשים את הפסוקים, גם מחז"ל אלה אשר בש"ס⁴⁹ ולכן קורא למרוז"ל זה – שהוא בש"ס – בשם "מדרש". ומדייק אדה"ז ומוסיף כאן תיבת "במדרש" – שכוונתו לתרץ מה שבכ"מ בש"ס צדיק פירושו צדיק בדינו – כי, כאן הוא לא בחלק הדין וההלכה, כי אם "במדרש" – לפרש השם "צדיק" אשר במקרא (שבש"ס, חלק הקרוב למקרא הוא חלק האגדות ולא ההלכות⁵⁰).

(לקו"ש ח"ד ע' 1236 בשוה"ג)

צדיקים שהם מועטים: סתם קאמר, ולכן גם צדיק שאינו גמור בכלל.

(אגרות יקודש ח"ד ע' רסז)

וכמ"ש וצדיק יסוד עולם: הטעם שמביא את הכתוב "וצדיק יסוד עולם", אף שבגמרא מובא כתוב זה בסיוס

46 "יצר הרע הרי הוא כמת בקרבי". 47 "דוד לא הי' יכול לעמוד בו והרגו בלבבו". 48 ראב"ע עה"פ: "מגזרת חלל . . . ויש אמרים מגזרת חלול לוחין". 49 ראה ברכות כב, א. לקו"ת ויקרא ה, ד. 50 לקו"ת שם. ואין בזה סתירה למ"ש בהל' ת"ת רפ"ב.

שאין לו יצה"ר כי הרגו בתענית: ירושלמי סוטה פ"ה ה"ה ובקה"ע⁵⁶. ועיי"ג ירושלמי ברכות פ"ט ה"ה ואדר"נ ס"פ לב⁵⁷. בר"ח שער הקדושה פ"ב מתיקוני זהר"ג: "הרגו בגירסי" (ע"י לימוד התורה, ולא ע"י תענית). ובזח"ג רכז: "דקטיל ליי" (סתם, ולא נתפרש אם בתענית או בגירסתי).

אינו במעלת ומדרגת צדיק: בפ"ב: "והבינוני . . . ולא עבר עבירה מימיו . . . ולא נקרא עליו שם רשע אפילו שעה אחת". וא"כ הול"ל עדיפא מיני' – ש"רוב זכיות", לא רק ש"אינו במעלת ומדרגת צדיק", אלא שגם בינוני אינו, כיון שיש לו עונות (ונקרא רשע). ולכאורה, גם בלאו הכי (גם לולי הקושיא ממ"ש בפרק א') צריך לומר – אף שדוחק קצת – בפ"ב⁵⁸, שהפירוש במ"ש שם ש"לא יעבור לעולם" (אף שאי אפשר לדעת כיצד תהי' הנהגתו בעתיד) הוא שהבינוני מצד מצבו עתה לא יעבור לעולם, ומזה מוכח שגם הפירוש ש"לא עבר עבירה מימיו" הוא שמצבו עתה כמו שלא עבר עבירה מימיו – שלא נרשם רושם ע"ד עבירה גוררת⁵⁹ או עבר ושנה נעשה לו כהיתר⁶⁰ וכה"ג. ועפ"ז אתי שפיר גם מש"כ – פי"ד – שכל אחד (גם מי שעבר עבירה) יכול להיות בינוני בכל עת ובכל שעה. ולכן לא קאמר פה שרוב זכיות אינו במעלת ומדרגת בינוני, כי, אף שכשיש עונות גם בינוני (בפועל) אינו, מ"מ, "מעלת ומדרגת בינוני" שייכת תמיד לכל אדם, "שכל אדם יכול להיות בינוני בכל עת ובכל שעה"⁶².

כלל: שאינו במעלת ומדרגת צדיק גמור וגם לא במעלת ומדרגת צדיק שאינו גמור.

במדרש: צ"ע שהוא בש"ס יומא לח: 63 – וכה"ג (שכותב

"מדרש" על ענין שהובא בש"ס) בשהיחווה"א פ"י⁶⁴ – ועיי"ש בחדא"ג שהפסוק "צדיק יסוד עולם" (שהובא בדרשה הב' ביומא ש"אפילו בשביל צדיק א' העולם מתקיים) שייך אדרשה זו (הא', ראה הקב"ה בצדיקים שהם מועטים כו"), אף שעל זה הובא הפסוק "כי לה' מצוקי ארץ גו"⁶⁵ – ומדויקא "במדרש" משמע דמפיק הא דיומא, וצ"ע הטעם⁶⁶, ולמצוא מקומו (דהמדרש) ביפה עינים⁶⁷.

הקב"ה: פירוש שם זה ע"ד החסידות – לקו"ת ד"ה קמפילגי במתיבתא ס"א⁶⁷. ד"ה צאינה וראינה הא' א' ב"ב. וכו': י"ל דרמז "וכו" – כי בש"ס למד זה ש"ראה הקב"ה בצדיקים שהם מועטים" (לא מהפסוק "וצדיק יסוד עולם", אלא מפסוק אחר ("כי לה' מצוקי ארץ וגו"), ותרווייהו צריכי, כדאיתא בחדא"ג⁶⁸. ופה הביא בעיקר הא דצדיק יסוד עולם, דמזה משמע שאינו אלא אחד בודו, שעפ"ז מתחזקת יותר ההוכחה ש"כל מי שלא הגיע למדרגה זו (שהרגו בתענית) אף שזכויותיו מרובין על עונותיו אינו במעלת ומדרגת צדיק כלל", כיון ש"צדיק יסוד עולם" אינו אלא אחד בודו.

וצדיק יסוד עולם: משלי י' כה'.

56 בירושלמי שם: "דוד לא הי' יכול בו והרגו בלבבו מ"ט ולבי חלל בקרבי". ובקה"ע שם: "דוד לא הי' יכול לכופ יצרו כל כך והרגו בפעם אחת כלומר הרחיק עצמו מתאות גופניות ע"י תעניות וסיגופים". 57 בירושלמי ברכות: "דוד לא הי' יכול לעמוד בו והרגו בלבבו, מ"ט ולבי חלל בקרבי", אבל לא נאמר ש"הרגו בתענית", כבקה"ע לסוטה. ובאדר"ג: "צדיקים נוטל מהם יצר הרע ונותן להם יצר טוב שנא' לבי חלל בקרבי", היינו, שהקב"ה נוטל מהם יצה"ר, ולא שהצדיק הרגו. 58 זו"ח (תיקונים) קו, ד. 59 ראה גם "לקוטי פירושים" לקמן רפ"ב. 60 אבות פ"ד מ"ב. 61 יומא פו, ב. 62 משא"כ מעלת ומדרגת צדיק, "שאין כל אדם זוכה להיות צדיק ואין לאדם משפט הבחירה בזה כל כך כו" (פ"ד). 63 "אמר ר' חייא בר אבא א"ד יוחנן ראה הקב"ה שצדיקים מועטים עמד ושתלן בכל דור ודור, ש"א ב, ח) כי לה' מצוקי ארץ וישת עליהם תבל. ואמר ר' חייא בר אבא א"ד יוחנן אפי' בשביל צדיק אחד העולם מתקיים, שנאמר וצדיק יסוד עולם". 64 ושם (פז, ב): "כדאיתא במדרש בעשרה דברים נברא העולם כו" – אף שהוא בש"ס (חגיגה יב, א). 65 ושם: "הכי משמע קרא, כי לה' ידוע מצוקי ארץ שמועטים הם, וע"כ ישת עליהם תבל לפזרם בכל דור ודור", "ומשום דבהאי קרא אינו מפורש כמה שתל בכל דור להיות העולם מתקיים . . . קאמר ר' חייא בר אבא משמיל דד"י דמקרא אחרתא איכא למילף דאפי' על צדיק א' מתקיים, שנאמר וצדיק יסוד עולם". 66 כנראה לא הי' פירוש היפה עינים בדפוס הש"ס שהי' תח"י רבינו באותה שעה, כי, ביפה עינים כאן ליתא. 67 תודיע כב, ג. – ושם: "פי' קריאת שם הקב"ה שקראו בו חז"ל את הבורא ית' . . . קדוש הוא בחי' כתר . . . שהוא בחי' קדוש ומובדל ולמעלה מגדר ההשתלשלות, וברוך הוא בחי' חכמה שהוא ראשית ההשתלשלות וראשית הגלוי, נמצא קדוש הוא בחי' סוכ"ע וברוך הוא בחי' ממכ"ע, וע"כ קראו חז"ל בשם זה הקב"ה שהוא ית' סוכ"ע וממכ"ע". 68 שה"ש כא, ב ואל"ך. – ושם: "מה שנק' שם ה' בלשון חכמים תנאים ואמוראים בשם הקב"ה . . . כי פי' וביאור מלת קדוש ברז"ו שהי"ו מורה על המשכה שהיא המשכת קדושתו ית' להיות ממכ"ע וסוכ"ע שהוא המשכה והארה בעלמא שאין ערוך אליו ית' . . . אלא שנמשך המשכה והארה מצומצמת בכדי שיהיו העולמות והנבראים יכולים לקבל . . . ומ"מ הארה והמשכה היא נק' בחינת קדוש ומובדל . . . לפי שהארה והמשכה זו אינה אלא בבחינת השגחה בעלמא . . . ואינה נתפסת ומלוכשת ממש בתוך הנבראים רק צופה ומביט . . . בסקירה אחת . . . והנה . . . המשכת קדוש . . . צריכה ברכה והמשכה תמיד . . . וצריכים להמשיך מחדש המשכת קדושתו יתברך . . . מבחי' קדש העליון שהוא

אך ביאור הענין על פי מ"ש הרחי"ו ז"ל בשער ° הקדושה [ובע"ח שער נ" פ"ב] דלכל איש ישראל אחד צדיק ואחד רשע יש שתי נשמות וכדכתיב ונשמות אני עשיתי שהן שתי נפשות נפש אחת מצד הקליפה וסמרא אחרא והיא המתלבשת בדם האדם להחיות הגוף וכדכתיב כי נפש הבשר בדם היא וממנה באות כל המדות רעות

מ"מ, הגהות והערות קצרות – עם פענוחים

לקוטי פירושים

בשער: (אולי צ"ל) בשערי? °.

בשה"ק: ח"א שער א-ב °.

דכתיב: ישע"י נז' טז'.

שהן ב' נפשות: אולי הכונה (במ"ש) שהן ב' נפשות לאחרי שמביא הפסוק "ונשמות אני עשיתי" דשם "נשמה" אינו שייך – אם לא בשם המושאל – אנפש הבהמית °. ולהעיר מביאורי הזהר"י פנחס ד"ה בשעתא: "נזכר בע"ח בבחי' נה"א שנק' נשמה שיש לכל נשמה בחי' לבוש מבחי' נוגה ונק' נפש דנוגה והוא נה"ב כידוע". לעיין ע"ח ש"נ פ"ח °.

קליפה: הטעם שנקראת קליפה, כי כמו שהקליפה מכסה ומסתרת על הפרי שנראית כמו שהיא עיקר הפרי כך . . . מכסה ומסתרת על אור ה' שבה להיות יש ודבר בפ"ע (תו"א סד"ה ויהי בשלח °). נקראת קליפה שאין בהם טעם – כמו קליפה – ולחלוחית משקיו דאילנא (לקו"ת ד"ה קמיפלגי ס"ג °). עיין ביאור אחרי הנדפס בסו"ס דרך מצותיך °.

סמ"א: פי' צד אחר שאינו צד הקדושה.

לקמן פ"ו.

וכדכתיב: ויקרא יז' יא'.

למעלה מעלה מבחינת קדוש ביו"ו שהוא ענין ההמשכה להיות ממכ"ע וסוכ"ע . . . וזהו לשון הקב"ה, שהקדוש ביו"ו שהוא ענין ההמשכה להוות ולהחיות הנבאיים הוא ברוך נמשך מקדש העליון תמיד כו"ו °. (69) בהקדמת הרח"ו: "וקראתיו שערי קדושה". וכך נקרא במהדורות הראשונות. אבל בכמה מהדורות נקרא "שער הקדושה", או "שערי הקדושה" (וראה "הערות ותיקונים בדא"פ" כאן). (70) ושם (בש"א): "עירוב טוב ורע . . . גם בנפש האדם . . . חוצבה מן ד' יסודות רוחנים . . . והם ד' אותיות שם ההוי" . . . וזו נקרא נפש האדם עצמו מצד הטוב . . . זה לעומת זה . . . אדם בליעל . . . ד' יסודות הרעים ומשם נמשכה נפש רעה אל האדם". וממשך (בש"ב) ע"ד המדות שמוטבעות "בנפש השפלה הנקרא יסודות . . . המחובבות אל הגוף עצמו בסוד כי נפש כל בשר דמ"ב בנפשו הוא . . . ולכן כל המדות רעות נחלקות לד' מנינים, וזה פרטן, יסוד האש ממנו נמשכת הגאווה וכו"ו °. (71) לאדהאמ"צ (ק"י, ב). – לכאורה כוונת רבינו ב"להעיר מבחי"ו", ששם מודגש החיזוק שבין נשמה (נה"א) לנפש (נה"ב), וביחד עם זה, גם שייכותם ז"ו", כיון שנפש היא לבוש לנשמה. (72) אולי הכוונה להשק"ט שם – אם גם בד' יסודות דעשי, שהם נפש הבהמית, ישנו הענין ד"פנימיות נשמות", עיי"ש. (73) סא, ריש ע"ד. (74) תוריעי, כג. ד. (75) קפט, סע"ב ואל"ך. – ושם: "וביאור לשון קליפה הוא עז"מ קליפת האגוז שהיא קשה, והנה בתוכה יש פרי והוא האגוז, אך הקליפה מקפת אותו מכל צד עד שאינו

המימרא שאחר זה ("אפילו בשביל צדיק א' העולם מתקיים") – כי, בתניא הובא ענין זה בהמשך לפירושו שיש כמה מדרגות ב"צדיק": שם המושאל כו' דמקרי צדיק בדינו, אמיתת שם התואר וכו'. ומפרט עוד יותר – שאפילו באמיתת שם התואר צדיק (ובצדיק גמור) ישנם מדרגות: "צדיקים שהם מועטין" (אבל – לשון רבים) – בחי' בני עלי"ם ° (שעליהם אמרו ° והן מועטין); "כמ"ש וצדיק יסוד עולם" – לשון יחיד (וכהפירוש ביומא שם), שלמעלה ממדרגת "והן מועטין".

(לקו"ש שם הערה 34 ושוה"ג)

לכל איש ישראל אחד צדיק ואחד רשע יש שתי נשמות: לכאורה י"ל דכך נבדא, אבל ע"י בחירתו אפ"ל אח"כ באופן ד"לבי חלל בקרבי שאין לו יצה"ר" (כנ"ל בפרקיין), או להיפך, ש"אין לו חלק באלקי ישראל" °. ויותר נראה לומר שכך הוא תמיד, וכדמוכה מטעם הרמב"ם ° בהפס"ד דגט מעושה כשר ("מאחר שהוא רוצה להיות מישראל כו' ויצרו הוא שתקפו"), שזהו גם בנוגע לאלו שאין להם חלק כו', וכפי שנאמר בעכ"ן "אע"פ שחטא ישראל הוא" °. ובצדיק ש"לבי חלל בקרבי" – ה"ז רק שאין לו יצר כו' (ע"ד מש"נ ° "יצר לב האדם גו"), אבל מציאותו באופן דהרוג – יש לו. – ולהעיר מסוכה: ° וספרו כו' על יצה"ר שנהרג.

(לקו"ש חז"י ע' 13 הערה 43)

לכל איש ישראל אחד צדיק ואחד רשע: בהדיוק "אחד" ו"אחד" (ובפרט אחר אומרו "לכל איש ישראל") – י"ל דקמ"ל שהן צדיק הן רשע הם (לאמתתם) בדרגת אחד (וע"ד הפי' הידוע ° במארו"ל (הגש"פ) "אחד חכם ואחד כו").

(לקו"ש שם ע' 14 הערה 44)

שתי נשמות דכתיב ונשמות אני עשיתי שהן שתי נפשות: בטעם כפל ושינוי הלשון "נשמות . . . נפשות" – י"ל: (א) למעלה, בבחי' אני עשיתי – נשמות. בירידתן למטה להתלבש בגוף – נפשות. וראה זח"ב צד, סע"ב °. (ב) במ"ש "נפשות" – שולל אדה"ז שאין הכוונה למדרגת הנשמה שבנפש רוח נשמה חי' יחידה (שזה אין הכרח בכא"א – ופשיטא

(51) ומ"ש עליהם "מצוקי ארץ וגו'", הוא מצד זכותם (להיותם "בני עלי"ם), כדלהלן. – וראה בפרש"י שם: "להיות שתות וקיום ויסוד לקיים תבל", שדייק רש"י בלשונו "ויסוד לקיים תבל", ולא "ויסוד תבל", כלשון הכתוב "וצדיק יסוד עולם" – כי, בחי' "צדיק יסוד עולם" שעבודתו בהעולם ובידוכו, הוא יסוד העולם עצמו (דוגמת יסוד שקשור ומאוחד עם הבנין), מש"א"כ בחינת "מצוקי ארץ" שאין עבודתם בהעולם, אינם "יסוד תבל" (נעצמו), כי אם יסוד לקיומו של התבל ע"י זכות שמגין. (52) סוכה מה, ב. (53) תניא אגה"ת פ"ד ואל"ך. שם אגה"ת ס"ו. וראה ג"כ תניא ספ"ל °. (54) הל' גירושין ספ"ב. (55) סנהדרין מד, רע"א. (56) נח ח, כא. (57) רע"א. (58) סה"ש תש"ג ע' 74. (59) ושם: "ב"ג כד אתיליד יתבין ל' נפשא מסטרא דבעירא . . . וכה יתיר יתבין ל' נשמתא מסטרא דאבא ואמא, וה"ד ויפת באפיו נשמת חיים . . . אינון י"ה דעלייהו אתמר כל הנשמה תהלל י"ה".

נראה כלל הפרי רק הקליפה ההיא לבד, אך ורק כשישברו את הקליפה אז תגלה הפרי שהיתה כמוסה ונעלמת בתוך הקליפה, ואם לא ישברו את הקליפה אין תרופה להוציא את הפרי כלל, וככל המשל הזה כך הוא ענין נפילת הרפ"ח ניצוצים בק"נ דבי"ע, דהרפ"ח ניצוצים הם גבוהים מאד נעלה ("בחי' עולם התהו שלפני האצ" . . . כנודע המשל מאבן . . . הנפלת מראש החומה שתפול למרחוק יותר"), וכמשל הפרי הנ"ל, אך נפלו ונבלעו בק"נ והקליפה מסתרת עליהם לגמרי . . . אלא בשתוכה יש בחי' הניצוץ דקדושה . . . ולכן . . . צ"ל שבירת הקליפה דוקא שעני"ז יתגלה הניצוץ ויתעלה וכמשל שבירת קליפת האגוז כו". – ואולי כוונת רבינו בהוספה "עיין ביאור אחרי", ששם ניתוסף (על המבואר בתו"א ולקו"ת) ביאור העילוי שנעשה ע"י שבירת הקליפות, שמתגלה ומתעלה הניצוץ קדושה היותר נעלה.

ליקוטי אמרים

כט

הערות ותיקונים
בדף אפסד
מארבעה

מארבעה יסודות רעים שבה דהיינו כעס וגאווה מיסוד האש שנגבה למעלה. ותאות התענוגים מיסוד המים כי המים מצמיחים כל מיני תענוג. והוללות וליצנות והתפארות ודברים בטלים מיסוד הרוח. ועצלות ועצבות מיסוד העפר. וגם מדות טובות שבטבע כל ישראל בתולדותם כמו רחמנות וג"ח באות ממנה כי בישראל נפש זו דקליפה היא

מ"מ, הגהות והערות קצרות – עם פענוחים

לקוטי פירושים

מארבע יסודות רעים: לשון נקבה (ארבע, ולא ארבעה)⁷⁶. וכ"ה ב"ד ה' יסוה"ת פ"ד שכתב כמה פעמים ארבע⁷⁷. ובכל זאת ממשיך "ארבע יסודות רעים" (לשון זכר), ולא רעות. – ולהעיר משינוי הלשון "פנים יפות"⁷⁸ (לשון נקבה), ו"פניכם רעים"⁷⁹ (לשון זכר).

ד' יסודות: נזכרו: לעיין תורה שלמה⁸⁰. גאווה מיסוד האש: ולא מיסוד הרוח כו'. אדמו"ד נ"ע⁸¹. ודברים בטלים: לא חשיב לשון הרע דנכלל בדברים בטלים. אדמו"ד נ"ע⁸².

ועצלות ועצבות מיסוד העפר: עיין ביאור תניא⁸³. וגם מדות טובות: עיין אגה"ק סימן יב⁸⁴. כמו רחמנות וג"ח: יבמות עט. ולא קאמר גם בושה (כבימות שם), ואין מסיים אפילו בתיבת "וכו"⁸⁵, כי בטבע אדרבה "ישראל עזין" – ביצה כה: – ורק ע"י תורה שמתשת נעשה אצלם טבע הבושה, וכמ"ש המהרש"א בחדא"ג⁸⁶.

76 אבל ראה "הערות ותיקונים בדא"פ" כאן. 77 כ"ה ("ארבע") בדפוס רומי, דלא כדפוסים הרמב"ם שלפנינו – "ארבעה" (וראה שינויי הדפוסים בספר המדע ירושלים תשכ"ד). 78 ראה – לדוגמה – אבות פ"א מט"ו. 79 וישב מ, ז. 80 עה"פ "והארץ היתה תהו ובהו" (בראשית א, ב) – אות שלא: "ת"ח אש רוח ומים ועפר אלן אינון קדמאי ורשין וכו'" (זח"ב כג, ב). ובהערה שם, "בדברי הזהר כאן מבואר ענין זה של הארבע יסודות וסדרן. וכדברים האלה מבוארים ברמב"ם וכו'", ומאריך שם ש"דברי החוקרים אשר בנוים רק על השערות אין בהם ממש לדחות קבלת חז"ל כו", עיי"ש (וראה גם הערות רבינו באגרות-קודש ח"ט ע' רלט. – ושם ע' רמ, שהענין דד' יסודות "נמצא במדב"ר פ"ד יב. בזהר במקומות רבו מלספור⁸⁷. ועוד⁸⁸. 81 בביאורו לד"ה מים רבים תרל"ו – נדפס ב"התמים" ח"ג ע' לו ואילך. – ושם (בביאור הקושיא "מה מייחס רבינו את הגאווה ליסוד האש, והלא גאווה היא התנשאות והתרוממות. . . יותר טוב ה' לומר שהוא מיסוד הרוח"), "שיש ב' מיני גאוות, הא' עצם הגבהת והתנשאות והתרוממות. . . שאינו מורכב מתאוה. . . והב' שמתאוה איזה תאוה זרה באהבה ורשפי אש ועי"ז בועט באלקים חיים. . . והנה רבינו הקדוש רוצה להשמיענו ה' מיני גאוות הנל, לכן כתב הכעס והגאווה שנגבה למעלה, דאם ה' אומר רק מיסוד האש ותו לא, ה' אפשר לטעות שכוונתו על הגאווה שמיסוד האש, לכן הוסיף שנגבה למעלה, ונכלל בזה ב' הגאוות כו", עיי"ש בארוכה. 82 שם ע' מד. 83 ושם (ע' א): אולי יש להעיר. . . יסוד העפר הוא העיקר בכל דבר. . . העצבות הוא היסוד והמקור לכל מיני רע. . . היפך משפלות ועפר דקדושה שהוא המקור לכל צמיחה טובה לכן יתכן שעצלות ועצבות מיסוד העפר. 84 ושם (ק"ח, א): "ישראל הם רחמנים וגומ"ח מפני היות נפשותיהם נמשכות ממדותיו ית' אשר החסד גובר בהן כו", היינו, שרחמנות וגמ"ח באות מנפש אלקית, ולא מהטוב שבקליפת נוגה (ראה גם סה"מ תש"ח ס"ע 85 ואילך. "לקוטי פירושים" כאן). 85 לשון רבינו באגרות-קודש ח"ו ע' רפח. 86 יבמות שם: "ולענין הבושה אמרינן בנדרים (כ, א) בעבור תהי' יראתו על פניכם כו' זו הבושה כו', כי היראה הניכרת בפנים היא הבושה, כמ"ש (אבות פ"ה מ"כ) בושת פנים לג"ע וההפך עז פנים. ולא לפי מזגן וטבען קאמר, דהא אמרו בביצה פ"ג ישראל עז באומות הן, ומפני מה ניתנה תורה לישראל מפני שהן עזין, אלא דעל שם זה נקראו ביישנים שהתורה מתשת כחן ומכנת לבם כפרי"ש שם. וזה הכתוב בעבור תהי' יראתו גו' בענין נתינת התורה נאמר,

– לא בנפש הבהמית), כי אם המדריגה ההכרחית – נפש. (אגרות-קודש חכ"ב ע' שס. שיעורים בספר התניא ע' 14)

כעס וגאווה מיסוד האש: הטעם שמתחיל ביסוד האש (דלא כהדעה שיסוד הרוח הוא למעלה מיסוד האש, שאש כנגד חי ורוח כנגד מדבר⁸⁹) – כי בלע"ז (שבזה מדבר כאן) (א) מתחיל בבריאה (אש), כי באצילות "לא יגורך רע"⁹⁰, ואצילות דקליפה נמצא בבריאה. (ב) גאווה – "ראשית גוים"⁹¹, ראשית מדות רעות ומקורם.

(תניא בצירוף מ"מ וכו' ע' מד)

וגם מדות טובות כו' רחמנות וג"ח באות ממנה: שמעתי עושים רמינהו ממ"ש באגה"ק סי"ב ("ישראל הם רחמנים וגומ"ח מפני היות נפשותיהם נמשכות ממדותיו ית' אשר החסד גובר בהן כו"). – ולדידי: כאן משמענו דבכנ"י יש מדות טובות בטבע נה"ב (בלא עבודה). ובאגה"ק קמ"ל דנה"א בטבעה החסד גובר על הגבורה⁹². ותרומתו איתנהו, ושניהם צריכים לן, וכמובן.

ובפרטיות: נפש האלקית שבישראל בטבעה רחמנות וגמ"ח – מפני שנמשכת ממדותיו ית' וכו', וגם הנה"ב בטבעה כן הוא, ואפשרי הדבר כי בישראל הנה"ב מעורבת טוב רוע. ויש להוסיף ביאור בזה – ע"פ המבואר בכ"מ בדא"ח שהנה"ב שבישראל מתאמת ויש לה שייכות לנה"א שבישראל, שלכן גם בה גוברת מדת הרחמנות והחסד, אף שפשיטא שיש בה גם מדות הפכיות, כי אין הטעם דמעורב בה טו"ר בלבד מספיק לאמר מפני מה הנה"ב בישראל הם רחמנים וגומלי חסדים. ויש להמתיק שלכן רק בספ"א מוסיף בתולדותם, כי נפה"א באה אח"כ⁹³.

(אגרות-קודש ח"ב ע' רצב"ג. ח"א ע' ל')

מדות טובות שבטבע כל ישראל בתולדותם כו' מקליפת נוגה כו' משא"כ נפשות אומות עובדי גלולים הן משאר קליפות תמאות שאין בהם טוב כלל כו' לגרמיייה עבדין: נה"ב שבישראל היא מק"נ שיש בה טוב, וממנה המדות טובות שבטבע כל ישראל, וכמו רחמנות וכו', שהיא ענין טבעי באיש

60 ראה לקו"ת פינחס עה, סע"ד. המשך תרס"ו ריש ע' קטו. 61 תהלים ה, ה. וראה תקו"ז תנ"ז (צ, רע"ב). לקו"ת במדבר ג, סע"ג. וש"נ. 62 בלק כד, כ. וראה תו"א תצוה פג, א. מג"א צה, א. ובכ"מ. 63 ועפ"ז מובן הטעם שנגם באגה"ק הזכיר רק רחמנות וגמ"ח והשמיט ביישנים – כי, בג' המדות גב"ר – גמ"ח ורחמנות הם ממדת החסד ומקו המכריע ומטה כלפי חסד, ובושה היא ממדת היראה, הגבורה והצמצום (אוה"ת להצ"צ ד"ה כי ידעתי ס"ג וירא צו, סע"א ואילך). וראה נדרים כ, א. וכיון שמבאר שבנפש האלקית החסד גובר, ועי"ז נעשים בטבעם רחמנים וגמ"ח, אין כאן שייכות לענין הבושה שהיא מצד הגבורה (אגרות-קודש ח"ג ע' ט). 64 שו"ע לאדה"ו מהד"ת סו"ד.

(* נסמנו בשערי זהר לבמדב"ר שם.

מקליפי נוגה שיש בה ג"כ טוב והיא מסוד עין הדעת טוב ורע: משא"כ נפשות אומות עובדי גלולים ° הן משאר קליפות טמאות שאין בהן טוב כלל כמ"ש בעי"ח שער מ"ט פ"ג וכל מיבו דעבדין האומות עובדי גלולים ° לגרמייהו עבדין וכדאיתא בגמרא ע"פ וחסד לאומים חטאת שכל צדקה וחסד שאומות העולם עושין אינן אלא להתייהר בו:

לקוטי פירושים

ישראל כמו טבע האש ליפרד מהפתיחה וכה"ג, משא"כ אוה"ע שהם מקה"ט שאין בהם טוב, אין שייך שהי' בהם ענין הטוב, דרק מטבע הטוב להיטיב. ומסיים, דהא דחזינן שעושים טוב - אין כוונתם לעשות טוב, כי אם לגרמייהו להתייהר וכו'. וכמו הא דנבוכדנצר דעשה צדקה, שלא היתה אצלו תכונה וואס זאל מאנען נתינת צדקה, אלא שרצה שתמשך מלכותו, וכשנודע לו שהעצה לזה צדקה, עשה צדקה⁶⁶, והענין הטבעי בזה הוא הרצון להמשכת מלכותו, לגרמייהו. וי"ל שכן הוא גם בנוגע להא שנצטוו ומקיימים ז' מצוות ב"נ - שלכאורה אין לזה שייכות לטוב (או רע) שבנפש, שהרי גם קיומם מפני יראת העונש מספיק⁶⁷. וגם כאשר קיומם הוא מיראת המקום⁶⁸ - הרי גם יראת המקום מפני שמוראו גדול ומוטל על הבריות אינה מגדר הטוב דוקא (והוא רק היפך החוצפא דעמלק, משא"כ ז' אומות), אלא דטבע האדם דכשואה שרים רבים משתחוים לאיש א' תפול עליו אימה וכו'⁶⁹, וכמ"ש⁷⁰ מי לא ייראך מלך הגוים וגו'.

(אגרות קודש ח"א ע' כג"ד)

מה שנסתפקו אם יש באוה"ע קצת טוב עכ"פ, דלכאורה זה מוכרח כיון דנצטוו בו מצוות דב"נ, או שאין בהם טוב כלל, כלשון הס"ב - הנה אם בסברא, י"ל כמה סברות לכאן ולכאן, ולדוגמא: (א) אם נאמר דיש בהם טוב קצת ופועל בהם, א"כ מהו החילוק בין גקה"ט וק"נ, ולמה "כל צדקה וכו' אינן אלא להתייהר". ובפרט שבסנהדרין נז: דקאמר שם "ביתו לצדקה", משמע דאוה"ע נצטוו אצדקה, ולמה נאמר עליהם⁷¹ "טמאות ורעות לגמרי ואין בהם טוב כלל". (ב) אם נאמר דאין בהם טוב כלל - איך יש להם קיום גם כשעושין צדקה להתייהר, הרי יש כאן מעשה טוב וכוונה רעה, ואין אפשר בהם מעשה טוב עכ"פ אם אין בהם טוב כלל.

אבל כבר נתבאר הענין בכתבי דא"ח, והוא:

בקיזור תניא להצ"צ פ"ו כתב⁷² וז"ל: גקה"ט ואין בהם טוב כלל, ר"ל

בעצמותם, אבל בבחי' גלות בו יש חיות אלקות ניצוץ מי"ס דעשי' שבתוכו י"ס דיצירה שבתוכו וכו'. וביתר ביאור כתב בד"ה פדה בשלום העת⁷³ וז"ל: מ"ש בס"ב דגקה"ט אין בהם טוב כלל, אין הכוונה שאין בהם שום ניצוץ כלל, שהרי אי אפשר להיות קיום שום דבר בלי איזה ניצוץ טוב . . . רק שהניצוץ הוא שנתרחק ונחשך כ"כ עד שהוא כמו רע וכו' והיינו שאין בהם שום הרגש אלקי כלל וכלל כו' עכ"ל. וכה"ג כ"כ בד"ה נר הנוכה עת"ר⁷⁴. ובד"ה ויגדלו הנערים רס"ה⁷⁵ כתב "דהטוב נעשה רע ע"ד חתיכה נעשה נבילה⁷⁶". ועייג"כ במצות אחדות ה' להצ"צ⁷⁷ שכתב: "הסט"א עיקרה בעולם העשי' וכל נפשות העכומ"ז מושפעות משם ומושרשות שם ואין שם אלא ההיא נהירו דקיק מאור הקדושה שניתן שם מימי מלכי קדם, ולכן הן חייבין להאמין בבורא ית"י, עכ"ל.

(אגרות קודש שם ע' קנ"ו. ושם ע' כד)

ומה שאוה"ע נצטוו בשבע מצוות - הרי, "המקבל שבע מצוות ונוהר לעשותן הרי זה מחסידי אומות העולם"⁷⁸, והם יוצאים מכלל אוה"ע שנפשותיהם הם מג' קליפות הטמאות שאין בהם טוב כלל, כמבואר בדא"ח אשר נפשות חסידי אומות העולם הם מטוב שבקליפת נוגה⁷⁹.

(אגרות קודש ח"ט ע' נג. חט"ו ע' קפב. לקוטי ביאורים בספר התניא ע' כט)

65) ועייג"כ ברש"י סד"ה כאן (ב"ב י:): "אם לא מתחרט". 66) וביד הל' תשובה פ"י כתב שגם בישראל כך היא העבודה עד שתרבה דעתן. 67) עיין סוטה (לא) יראת אלקים האמור באיוב וכו' ובפ"י רש"י שם. ובב"ב (טו): "יא דאיוב מאוה"ע הי', וכן משמע בסוטה יא, א. 68) תניא פמ"ב (סא, א) במגה"ה. 69) ירמ"י יו"ד, ז. 70) הביאור ב"מה שיש לעיין בכ"ז (בדקות יותר וע"ד החסידות), דלכאורה, איך שתהי' כוונת העו"ג העושה טוב או המקיים אחת מז' מצוות, הרי סו"ס עבד טיבו ומקיים מצוה, ואיך ביכלתו לעשות זה כיון שאין בו טוב כלל" - ראה לקמן בפנים. 71) ס"ש"ב ספ"א וספ"ו. 72) דרמ"צ קצד, ב. קיצורים והערות לתניא ע' ג. 73) המשך תערוב"ח ע' תשע. 74) סה"מ עת"ר ע' קב. 75) סה"מ תרס"ה ע' קד. 76) עיין יו"ד סצ"ב ס"ד דעיקר ענין חתיכה נעשה נבילה הוא רק בבשר בחלב, ויומתק ע"פ מ"ש בוח"ב קכה, א דע"י בשר בחלב יונקת סט"א מהקדושה, וע"פ מ"ש במו"ב ח"ג (פמ"ח) דבשר בחלב הוא שייך לע"ז. 77) דרמ"צ נט, סע"ב. 78) רמב"ם הל' מלכים ספ"ה. 79) ראה לקוטי ביאורים (לר"ה מפאריטש) על קונטרס התפעלות מז, ד (נפסד במאמרי אדאמ"צ קונטרסים ע' קמד. וש"נ) - מיסד עמש"כ בסידור שער תהמ"צ. וראה ג"כ חז"ב צה, ב ואילך.